

Nogmaals sluipende sociologisering

Over normen en waarden in het dagelijks spraakgebruik

Begrippen uit de sociale wetenschappen willen nogal eens 'neerdalen' in het dagelijks spraakgebruik. In de 70^e jaargang (1995) van *Mens & Maatschappij* is aan dit verschijnsel aandacht besteed in een serie redactionele bijdragen met als gemeenschappelijke hoofdtitel *De sluipende sociologisering van het dagelijks bestaan*; oftewel: sociologie als zinkend cultuurgoed. Arts wijdde in nummer 3 een algemene beschouwing aan het verschijnsel sociologisering. Gevers ging in nummer 1 in op de zichzelf vervullende voorspelling. Dronkers ging in nummer 2 in op het begrip 'onderklasse', Dykstra in nummer 4 op het rolbegrip. Er zijn nog veel meer voorbeelden te geven van tot het dagelijks spraakgebruik doorgedrongen begrippen uit de sociale wetenschappen, niet alleen uit de sociologie maar ook uit andere sociale wetenschappen. Zoals het begrip 'verdringing'. 'Dat heb ik dan zeker verdrongen' is in het dagelijks spraakgebruik goed bruikbaar om aan te duiden dat je een onaangenaam feit uit het verleden niet weet te herinneren. Andere voorbeelden zijn stigmatiseren, sociaal wenselijk antwoorden, plaatsvervangende schaamte, selectieve waarneming. Waarschijnlijk is het slechts een kwestie van tijd voordat we voor het eerst iemand in een vrijetijdsconversatie horen zeggen: 'Sorry, maar dat zit niet in mijn cultureel kapitaal'.

In veel gevallen is het gebruik van begrippen uit de sociale wetenschappen in het dagelijks spraakgebruik ongetwijfeld volstrekt onschuldig en verrijkt het de taal. Sterker nog, betoogd kan worden dat het ter beschikking komen van begrippen uit de sociale wetenschappen aan brede lagen van de bevolking bijdraagt aan de verspreiding van kennis over sociale verschijnselen. Dat we tegen elkaar kunnen zeggen 'volgens mij ben je nu aan het stigmatiseren' of 'volgens mij doe je nu aan selectieve waarneming', en dat de kans dan vrij groot is dat we elkaar nog begrijpen ook, is waarschijnlijk winst. Dat zo'n begrip in het dagelijks spraakgebruik minder precies wordt gebruikt dan oorspronkelijk was bedoeld en dat de betekenis wat verschuift, valt dan voor lief te nemen.

Heel wat minder onschuldig is het als begrippen uit de sociale wetenschappen hun intree doen in het politieke en publieke debat, en daarin fout worden gebruikt. Soms zelfs zodanig fout, dat een ongetwijfeld goedbedoelde boodschap grote onzin wordt en gevaarlijke trekjes krijgt. Dit laatste is volgens mij aan de hand met de begrippen normen en waarden. Tijd dus om aan *sociologisering* weer eens aandacht te besteden, specifiek met betrekking tot deze begrippen.

Het eerste grote probleem met het gebruik van de begrippen normen en waarden in het huidige politieke debat is dat ze vrijwel altijd samen worden gebruikt. Ze zijn verworden tot één term, die kan worden uitgesproken als 'normewaarden'. Behalve een enkele briefschrijver in *NRC Handelsblad* lijkt in het debat vrijwel niemand zelfs maar door te hebben dat normen en waarden verschillende dingen zijn. Maar dat zijn ze natuurlijk wel. Volgens De Jager en Mok

zijn normen 'collectieve, meer of minder bindende, verwachtingen ten aanzien van het handelen of niet-handelen onder bepaalde omstandigheden'. Waarden zijn 'collectieve voorstellingen binnen een maatschappij of groepering omtrent hetgeen goed, juist en daarom (in het algemeen belang) nastrevenswaardig is'. Over normen en waarden worden wij geacht een debat te voeren. En van migranten schijnen wij te moeten verwachten dat zij onze normen en waarden overnemen. Echt? Het is goed voorstelbaar dat wij willen dat migranten onze normen onderschrijven. Maar is het nu echt de bedoeling dat migranten ook onze waarden overnemen – gesteld al dat er in Nederland een algemeen onderschreven waardenpatroon zou bestaan? Willen wij echt dat anderen dezelfde hiërarchie aanbrengen als wijzelf in wat ze het meest nastrevenswaardig vinden? Dat ze dezelfde afwegingen maken tussen bijvoorbeeld autonomie, zelfontplooiing en conformisme? Dat zou ten eerste weinig zinvol zijn, want waarden zijn zodanig abstract dat uit een gegeven waardenpatroon nog totaal verschillende normen kunnen worden afgeleid. Het zou ook onhaalbaar zijn, want waarden zijn doorgaans stevig verankerd en moeilijk onder druk van buitenaf te veranderen. Maar het zou ook griezelig Orwelliaans zijn en, als er dwang zou worden toegepast, zelfs in strijd met de Universele verklaring van de rechten van de mens. Zouden de Balkenendes en Heinsbroeken nu echt bedoelen dat ze willen gaan sleutelen aan waardenpatronen? Laten we hopen van niet, maar door het in het debat niet alleen over normen maar ook over waarden te hebben suggereren ze het wel.

Het tweede probleem is dat er onder het mom van de normewaarden-discussie van alles ter sprake komt wat zelfs niet eens gaat over normen of waarden, maar over iets heel anders, namelijk over gedrag. Over gebrek aan omgangsvormen, over onfatsoenlijk gedrag, zelfs over crimineel gedrag. Welk probleem moet er nu eigenlijk worden opgelost? Dat bepaalde categorieën of groeperingen in de samenleving er andere normen op nahouden dan andere? Dat de voorheen in Nederland bestaande normen in de loop van de afgelopen decennia zijn vervaagd? Dat er binnen elke categorie of groepering individuen of groepjes zijn die zich *niet gedragen* volgens de normen? Voor wat ons als samenleving te doen staat, maakt dat nogal wat uit.

Zolang het niet duidelijk is waar het normewaarden-debat precies over gaat is het weinig zinvol het te voeren. Het zou al helpen als politici ermee ophielden te pas en vooral te onpas begrippen uit de sociale wetenschappen te gebruiken in een verdraaide betekenis. Laten ze eerst maar eens in gewonere taal (en dan niet eens per se die van Jip en Janneke) uitleggen wat ze bedoelen.

Clara H. Mulder